

SECTIO IV.

Utrum peccatum hæresis per iudicium erroneum intellectus consummetur.

1. *Arguitur.* — *Primo.* — *Secundo.* — *Tertio.* — *Quarto.* — Sicut fides præter voluntatem in intellectu existit, et in eo consummatur, ita hæresis præter voluntatem defectum aliquem ponit in intellectu; de hoc ergo defectu declarandum superest, quis et qualis sit, et præcipue an in aliquo iudicio falso consistat. Et prima ratio dubitandi esse potest, quia dubitatio in fide hæresis est, juxta commune dogma: *Dubius in fide infidelis est*, quod habetur in capite 4 de Hæreticis; non est autem infidelis in alia specie infidelitatis, nisi hæresis. At vero dubitatio non includit iudicium erroneum; nam qui dubitat, neutrum iudicat; ergo committitur hæresis sine iudicio erroneo. Secundo facit dubitationem argumentum superius tactum de peccante in materia fidei, per conscientiam erroneam; nam ille potest iudicare verum, putans esse contra auctoritatem Ecclesiæ; erit ergo hæreticus sine iudicio erroneo. Tertio, qui se exponit periculo morali incidendi in hæresim, nimium communicando cum hæreticis, vel nimis libere opinando in rebus divinis, novas et temerarias sententias inducendo aut sequendo, is plane incidit in hæresim culpam, priusquam per intellectum aliquid contra fidem credat; ergo habet hæresim sine iudicio falso contra fidem, ac proinde tale iudicium non est de ratione hæresis. Consequentia videtur clara, et antecedens probatur ex illo principio: *Qui amat periculum peribit in illo.* Unde colligunt Theologi eum, qui se exponit morali periculo alicujus peccati, jam committere illud. Quarto, est simile argumentum; nam is, qui interius non discedens a fide, errores prædicat, et alios in hæresim inducit, vere committit culpam hæresis, cum tamen in suo intellectu iudicium erroneum non habeat; ergo hoc iudicium non est de ratione hæresis; consequentia jam est probata, et antecedens patet, quia qui est causa alicujus peccati, malitiam illius contrahit.

2. *Prima assertio affirmativa et certa probatur auctoritate.* — Nihilominus absolute dicendum est primo, propriam hæresim in aliquo erroneo iudicio intellectus consummari; hæc assertio certa est, et communis Theolo-

gorum; docet eam D. Thomas 2. 2, q. 11, art. 1 et 2, ubi docet hæreticum esse, qui, cum profiteatur se credere in Christum, ejus dogmata corrumpit, quod non fit sine iudicio erroneo; ergo sentit hoc esse necessarium ad hæresim; nam hæresis est quæ hæreticum constituit. Idem habent reliqui Theologi in 4, d. 13, ubi specialiter Richardus, art. 5, q. 1, dicit hæreticum esse, qui circa fidem per intellectum errat, et late probat Joann. Arbor., lib. 8 Theosoph., cap. 10. Idem docent communiter Canonistæ in cap. *Firmiter*, de Summa Trinit.; et Archidiaconus, in cap. *Quicumque*, de Hæreticis, in 6, et alii quos referunt et sequuntur Rojas, singulari 73; et Simanc., titulo 30 et 31. Sumitur ex Patribus, nam Augustinus, lib. de Utilitate credendi, initio, dicit hæreticum esse, qui *temporalis commodi gratia novas et falsas opiniones gignit vel sequitur*, utique in materia fidei; habetur in cap. *Hæreticus*, 24, quæstione 3; et in lib. 4 de Baptismo, c. 16, ubi ad hæresim postulat contradicere doctrinæ Ecclesiæ cognitæ, quod sine iudicio erroneo non fit; et similiter in cap. *Hæc est fides*, 24, quæst. 3, hæreticus dicitur, qui corrumpit dogmata fidei, quod etiam habet Hieronymus ad Tit. 3, dicens hæresim continere perversum dogma; et fere idem habet Origenes citat. sect. præced., n. 10, circa eadem verba Pauli. Eadem est sententia Cypriani, epist. 76, et Irenæi, lib. 3 contra Hæreses, c. 2, ubi hæresim, hac ratione, fictionem contra veritatem vocat. Et Tertullianus, lib. 4 contr. Marcion., cap. 1, dicit hæreticum esse, qui *deserto quod prius erat, id sibi eligit quod antea non erat*, per quæ verba falsum iudicium aperte describit; et ideo Gregorius, in Pastoralibus, p. 3, c. 23, dicit hæreticum habere intellectum depravatum; ac denique favet Paulus, Act. 20, ubi tacite describit hæreticos, quod sint lupi rapaces, loquentes perversa, id est falsa dogmata, ut abducant discipulos post se.

3. *Probatur etiam ratione.* — Ratione probatur assertio, primo deducendo illam ex dictis; nam ad hæresim requiritur voluntas prava; malitia autem hujus voluntatis non consummatur in sola voluntate, sed sumitur ex actu intellectus, quem habet pro objecto et pro effectu; ergo peccatum, quod tali voluntate committitur, in intellectu consummatur; nam ille actus intellectus, circa quem talis voluntas versatur, comparatur ad ipsam, sicut actus externus ad internum, vel sicut actus imperatus ad imperantem. Omne autem pec-

atum, quod exterius committitur, et per voluntatem imperatur, in ipso actu exteriori consummatur, ut homicidium in hominis occisione, furtum in ablatione rei alienæ, et sic de aliis; ergo similiter hæresis consummatur in intellectu; non consummatur autem nisi in iudicio erroneo; ergo illud est de ratione hæresis consummatæ. Secundo, declaratur idem a contrario, scilicet a fide, cui hæresis opponitur; nam fides, licet initium habeat a voluntate, consummatur in intellectu per assensum, seu iudicium veritatis; hæresis autem opponitur fidei, non tantum privative, sed contrarie, ut dictum est; ergo hæresis, licet inchoetur in voluntate, consummatur in intellectu per aliquem actum fidei assensui contrarium, qui esse non potest nisi assensus, seu iudicium falsum. Tertio, aliæ infidelitates paganismi vel judaismi consistunt in erroribus intellectus; ergo etiam hæresis; nam continentur sub eodem genere positivæ infidelitatis. Denique hac ratione diximus propositionem hæreticam esse propriam materiam hæresis, quia est objectum illius iudicii, in quo hæresis consummatur. Et ex solutionibus argumentorum hoc magis declarabitur et probabitur.

4. *Secunda assertio.* — Addendum secundo est, licet peccatum hæresis, quoad substantiam, ut sic dicam, in intellectu a voluntate moto consummetur, nihilominus etiam extendi ad exteriora signa per verba vel actiones, et tunc alio modo consummari quoad Ecclesiam, seu alios homines, vel quoad professionem talis falsæ fidei. Hæc assertio fere ex terminis manifesta est, et declarari potest ex dictis supra de fide; diximus enim præter voluntatem credendi, et assensum, in quibus substantia fidei consistit, dari etiam confessionem fidei, quæ signis vel actionibus exterioribus fit, et necessaria est ad salutem, ut dixit Paulus ad Roman. decimo. Ita ergo in hæresi, præter pertinaciam, et iudicium erroneum, addi solet exterior professio hæresis, quæ suam etiam habet malitiam, et damnationem auget quoad Deum; ad penas autem Ecclesiæ incurrendas necessaria est, ut infra videbimus.

5. *Divisio hæresis ex prima et secunda assertione resultans, in internam et externam.* — Atque hinc solent auctores duplicem hæresim distinguere: unam mere internam, quam mentalem vocant, aliam externam. Prima est, quæ in voluntate et intellectu consummatur, exterius vero per nulla sensibilia

signa manifestatur. Nam licet dixerimus assensum intellectus comparari ad actum voluntatis, tanquam actum externum ad internum, secundum quamdam proportionem, nihilominus comparando hæresim intellectus ad exteriora signa, dicitur et est peccatum internum et mentale, quia in mente manet, et hominum cognitioni non subjacet; hæresis ergo externa dicitur illa, quæ per actiones et signa sensibilia sufficienter ostenditur; quæ autem sint ista signa, et quando sufficiant ad constituendam hæresim externam, dicam commodius infra, tractando de excommunicatione quæ propter hæresim incurritur.

6. *Hæresis pure externa vera hæresis non est.* — Nunc solum adverto hanc hæresim externam solere subdistingui; nam quædam est conjuncta internæ, et ab illa procedens, et hæc sola est vera hæresis externa, quia est verum signum internæ, a qua habet et malitiam, et propriam hæresis denominationem, et ideo per illam solam pœnæ hæreticorum incurruntur, ut postea dicetur. Alia vero hæresis dicitur pure externa, quia externis quidem signis exhibetur; re tamen vera non procedit ab hæresi animo concepta, sed est tantum falsum et apparens signum; et propterea hæc non est vera, sed ficta hæresis, et per illam in rigore non incurruntur hæreticorum pœnæ, ut superiori disputatione 3, sect. 6, probavi.

7. *Objectio ex proloquio Hieronymi contra proxime dicta.* — *Responsio Cæsi non satisfact.* — *Expositio proloquii adducta a Bannezio in se vera.* — *Non tamen ad mentem Hieronymi.* — *Verificatur proloquium dupliciter.* — Objici vero potest contra hanc posteriorem partem illud vulgatum dictum, Hieronymo attributum: *Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis*; et quod similiter scripsit Gregorius, libro primo epistolar., capite vigesimo quarto: *Incauta locutio in errorem pertrahit.* Nam inde sequi videtur ad hæresim sufficere voluntatem proferendi exterius verba hæretica. Ad hoc Cano, 12 de Locis, capite nono, ad tertium, imprimis negat illud dictum esse Hieronymi, sed Magistri Sentent., insinuans facile posse negari. Verumtamen Magist., in 4, distinctione 13, in fine, non de suo profert illam sententiam, sed ex Hieronymo, et ita illam acceptat D. Thomas, dict. quæstione 11, articulo 2. Unde licet ego apud Hieronymum illam non invenerim, verisimile est fuisse in aliquo opere ejus, quod nunc non habemus. Unde admittendo illam, respondet

Cano intelligendam esse quoad suspicionem vel præsumptionem hæresis; sed hoc parum esse videtur, quia incurrere suspicionem, vel præsumptionem, non est incurrere hæresim, præsertim quia illi Patres, non ut jurisperiti, sed ut Theologi loquuntur. Et ideo addit Bannes, in dict. articulo secundo, tunc per inordinata verba incurri hæresim, quando certa verba sunt approbata et præscripta ab Ecclesia, et aliquis ea despiciat, et alia et contraria introducat; ut verbi gratia, in verbo *transubstantiationis*, quod nunc rejiciunt Lutherani, et in voce *consubstantialitatis*, quam olim Arriani nolebant admittere. Et rationem reddit, quia Ecclesia non solum habet auctoritatem infallibilem ad res definiendas, sed etiam ad illas proponendas sub certis et præscriptis verbis, quia ita expedit ad unitatem fidei, et conformitatem in confessione ejus, ut schismata vitentur; quæ doctrina mihi placet, eamque dictus auctor aliis testimoniis et conjecturis confirmat. Existimo tamen non fuisse hunc sensum illius dicti; tum quia est nimis limitatus et reconditus; tum etiam quia si in eo casu aliqua incurritur hæresis, non est propter inordinatam locutionem, sed propter iudicium auctoritati Ecclesiæ contrarium, ut dictus auctor fatetur. Duobus ergo modis potest illud dictum verificari: primo, respectu aliorum, quia qui inordinate loquitur de rebus fidei, occasionem aliis præbet concipiendi hæresim et in illam incurrendi; et hoc modo exposuit dictum illud divus Thomas supra, exponique etiam potest divus Gregorius in cit. cap. vigesimo quarto, pro quo fortasse Magister Hieronymus citavit, memoria lahente Secundo, respectu ipsiusmet loquentis; et sic intelligendum est, non quod ipsa prolatio verborum sine sensu interno sit hæresis; hoc enim falsum est, ut dixi, et docet expresse Hilarius, l. 1 et 8 de Trinit., quem Magister etiam supra refert, et sumitur etiam ex Hieronymo, epistola 50 ad Damas., de nomine *Hypostasis*; sed interpretandum est per occasionem; nam, sicut alibi dicitur: *Qui spernit modica, paulatim decidet*, utique in graviora, ita qui temere et inordinate loquitur, in periculo versatur incidendi in hæresim.

8. *Circa primum argumentum in n. 1: an deliberatum dubium in fide sit hæresis. — Negat Sanchez, referens alios. — Moderamen Sancii.* — Respondendum superest ad argumenta initio posita, quorum primum grave postulat dubium, an dubitatio deliberata in

fide sit hæresis. Dico *deliberata*, quia si sit per subitaneum motum, et sine consensu voluntatis, imo si sit sine contumacia, non est hæresis, ut ex dictis patet; et ideo omnes auctores consulunt, ut isti motus despiciantur et abjiciantur sine ulla animi perturbatione, quia nullus in eis est scrupulus, et hoc modo facilius vitantur. Dubium ergo est de illa dubitatione, quæ cum plena libertate et pertinacia admittitur. In quo puncto Cano supra, ad quartum, negat absolute hujusmodi dubitationem etiam cum pertinacia esse hæresim; illum sequitur Sancius, lib. 2 Decalog., cap. 7, num. 12, et citat Bannes, dict. art. 2, qui mea sententia contrarium docet; refert etiam Patrem Sa, in Sum., verbo *Hæresis*, sed loquitur de dubitatione non pertinaci. Denique refert Vasquez, in 1. 2, distinct. 63, cap. 1, num. 4, qui aliquid innuit, sed aliud agens, et punctum non disputans; non audet autem Sancius dicere nullam dubitationem pertinacem in fide hæresim esse; et ideo duplicem dubitationem distinguit: una est per positivum actum intellectus, quasi reflexum, quo aliquis deliberate iudicat propositionem fidei, de qua cogitat, esse dubiam, et tale dubium fatetur esse hæresim, hominemque illum hæreticum esse, quod certissimum est, ut infra probabitur. Alius modus dubitandi esse potest, juxta hos auctores, per solam suspensionem omnis assensus, vel iudicii intellectus, tam falsi quam veri, quia in rigore ad rationem dubitationis nihil aliud necessarium est. Unde solent Theologi distinguere dubium negativum a positivo; non videtur autem posse negativum dubium, nisi per suspensionem omnis actus, explicari. De hoc ergo dubio, etiam cum pertinacia concepto, aiunt dicti auctores non esse hæresim, quamvis fateantur esse gravem peccatum, expellens totam fidem, ac subinde esse aliquam infidelitatem; addunt tamen esse privativam, non positivam, et ideo non esse hæresim, neque sufficere ad pœnas hæreticorum incurrendas.

9. *Primum fundamentum prædictæ sententiæ. — Secundum. — Tertium.* — Fundamentum eorum solum est illud tactum in primo argumento, num. 1, quia qui dubitat illo modo, nondum errat; ergo non est hæreticus, quia ille tantum qui in fide errat, hæreticus censetur, ut ex Patribus a nobis probatum est. Secundo, hæresis est contraria fidei; dubitatio non est contraria; ergo non est hæresis. Probatur minor, quia fides consistit in

assensu veritatis, illi ergo solum opponitur contrariæ assensus falsitatis: dubitatio autem neutrum assensum habet, sed in medio est quasi pendens; ergo non est contraria fidei. Tertio, quia alias qui assensu opinativo crederet rem fidei, hæresim committeret, quod videtur absurdum; et sequela patet, quia opinio intrinsece includit formidinem, quæ est quoddam dubitationis genus; ergo si omnis qui dubitat circa rem fidei hæreticus est, sic opinans hæreticus est.

10. *Auctoris resolutio receptissima. — Probatur primo Pontificibus.* — Nihilominus absolute dicendum censeo, omnem dubitationem deliberatam et pertinacem in materia fidei, et in homine christiano, esse hæresim. Hæc est receptissima sententia, quæ sumitur ex D. Thoma, 1 part., quæstione 2, art. 4, et 2. 2, quæstione 11, art. 1 et 2, ubi expositores consentiunt, Cajetanus, Arag., Bannes et Valentia; idem tenent Gabriel, in 4, distinct. 13, art. 1, notab. 3; et 3, distinct. 23, quæstione 2, art. 1, versus finem; Adrian., Quodlibet. 2, quæstione 1, circa principium. Castr. late, dict. lib. 1 de Justa hæret. pun., cap. 7 et 9, et lib. 1 Adversus hæreses, cap. 10; Corduba, dicta quæst. 17, § 7; et Torr., dicto art. 4, in 3 p. Commentarii; consentiunt communiter Canonistæ, in cap. 1 de Hæret., quos refert et sequitur Penna, in Di. rect., 2 part., comment. 1, conclusione 5; et Turrec., lib. 4 Sum., 2 p., cap. 12. Denique conveniunt etiam Summistæ, Angel., Sylv. et alii, verbo *Hæresis*; Tolet., lib. 4 Sum., c. 4, et circa bull. Cœnæ, cens. 1, n. 6; et Azor., in 4 tomo Institut., lib. 8, cap. 9, quæst. 5 et 6, ex quibus auctoribus quidam absolute et indistincte loquuntur; alii declarant in particulari, etiam de dubitatione, per quam intellectus manet suspensus, et firmiter credere non audet. Probatur autem primo ex dicto capite primo de Hæret., dicente: *Dubius in fide infidelis est*, quod ibi ex Stephano Papa refertur. Habetur autem apud Xistum I, in epistola 1 Decretali, et in Julio I, epist. 2, esse rescripto ad Orientales, capite 11; ergo Christianus dubitans in fide, infidelis est; ergo est hæreticus. Probatur consequentia, quia in homine christiano non habet locum infidelitas privativa, cum non inveniatur, nisi in eo qui nihil credit; Christianus autem dubitans in uno articulo, alios credit; ergo ejus infidelitas est contraria: ergo est hæresis.

11. *Effugia varia occluduntur.* — Respondent aliqui ibi non esse sermonem de infideli-

tate opposita fidei Theologicæ, sed de infidelitate morali, veritati contraria. At profecto Gregorius IX, qui verba illa posuit sub titulo *De hæreticis*, non ita illa intellexit, sed de infidelitate quæ fidem catholicam tollit, et sine dubio de hac fide ibi est sermo, cum dicitur, *fidem debere omnia opera antecedere*, et de eadem subditur, *fidem ignorare, qui dubitat*. Alii exponunt de præsumptione tantum; sed certe prædicti Pontifices non dicunt hujusmodi præsumi, sed esse infidelem, præsertim quia talis præsumptio non potest sumi, nisi ex actibus externis dubitationem ostendentibus; quando autem dubitatio tanta est, ut etiam exterius prodeat, evidens est non posse esse sine hæresi, ut ex sequentibus patebit. Denique alii limitant textum illum ad quædam dubia, scilicet, quæ includunt iudicium incertitudinis; sed hoc etiam est contra generalem regulam jurisperitorum, quod, *ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus*, nisi cogente alio textu, vel evidenti ratione; hic autem ostendam nullam esse, et distinctionem supra datam non posse subsistere.

12. *Accedunt Patres alii. — Non recte occurrunt adversarii.* — Confirmatur hæc veritas ex Clement. prima de Summ. Trinit., § *Porro*, ubi hæretici dicuntur, tam qui negant animam esse immortalem, quam qui de illa veritate dubitant: eadem autem ratio est de quacumque alia catholica veritate. Idemque confirmat id quod Augustinus ait, libro octavo de Trinitate, cap. 5: *Salva fidei veritate, dici posse, fortasse Virginem talem faciem habuisse, non tamen posse, salva fide Catholica dici: Porte de Virgine natus est Christus*; quia verbum *forte*, quod dubitationis est, fidei catholicæ repugnat; cui consonat illud Bernard., libro 5 ad Eugen., de Considerat., cap. 2: *Fides ambiguum non habet; et si habet, fides non est*; et Hugo Victor., lib. 1 de Sacr., parte 10, capite 2: *Ubi dubitatio est, fides non est*. Hæc vero omnia exponi possunt a dictis auctoribus de illa dubitatione, quæ includit iudicium incertitudinis positivum, et quasi reflexum. Ego vero assero, sine tali iudicio vel alio æquivalente, non posse esse veram dubitationem, et ideo quocumque vera est dubitatio, non esse sine errore aliquo, et consequenter, si accedat pertinacia, esse hæresim.

13. *Probatur deinde ratione.* — Ratione igitur hoc declaro, et datam resolutionem probabo, quia non omnis qui suspendit assensum utriusque partis, de veritate dubitat: ergo

ad dubium necessarium est ut talis suspensio oriatur ex aliqua cognitione, per quam motiva proposita ad credendum hoc vel contrarium, insufficientia existimentur; sed Christianus habens talem existimationem de veritate fidei, eo ipso errat in fide; ergo si id faciat cum pertinacia, hæreticus est. Antecedens videtur per se manifestum; quia quotiescumque intellectus non necessitatur ad assensum, potest homo pro sua libertate illum suspendere, non quia dubitet, sed quia vult fortasse de aliis rebus dubitare, aut cogitare, aut pro tunc omnino ab actu cessare. Alias qui non eliceret actum fidei quotiescumque aliqua propositio menti occurrit, et dubitaret, et graviter peccaret, quod est absurdum; ergo non omnis suspensio actus fidei est dubitatio; aliquid ergo aliud addendum est. Unde probatur prima consequentia, quia nihil aliud cogitari potest in tali suspensione necessarium, nisi, quod procedat ex insufficientia motivi cognita et consequenter judicata ab eo qui dubitat; vel si quis aliud requirat, oportet ut illud declaret: mihi enim profecto non occurrit, et ex re ipsa videtur hoc manifestum, nam qui dubitat, non alia ratione dubitat, nisi quia sufficientem rationem ad assentiendum non invenit; ergo, ut dubitet rationali et libero modo, prout nunc loquimur, necesse est ut cognoscat illam insufficientiam motivi, et in sua mente talem illam reputet; ergo vera dubitatio talem dispositionem in intellectu requirit. Hæc autem existimatio seu cognitio falsa est; unde non habetur sine aliquo iudicio erroneo, quia iudicare nihil aliud est quam cognoscere aliquid tale esse vel non esse; ergo talis dubitatio includit iudicium erroneum in fide, ac proinde non est sine hæresi.

14. *Confirmatur.* — *Cani evasio manifeste falsa.* — Et confirmatur simpliciter, et ad hominem, quia sic dubitans amittit habitum fidei infusæ; ergo est hæreticus; ergo illa dubitatio est hæresis. Antecedens admittunt Cano, et alii auctores contrariæ sententiæ, et merito; quia sic dubitans est indispositus ad credendum aliquid de fide catholica, sicut oportet, id est, certo et firmiter, juxta illud Symboli Athanasii: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus non esse poterit*; qui autem de uno dubitat, necesse est ut de omnibus dubitet, quia non est major ratio certitudinis in uno quam in alio; sicut qui unum negat, virtute omnia negat, quia non est major ratio credendi unum

quam aliud, ac propterea totam fidem amittit, idem ergo est in dubitante. Prima vero consequentia probatur, quia ille est infidelis; et non paganus nec Judæus; ergo est hæreticus, quia non est alia species infidelium. Respondet Cano illum esse infidelem privative, non contrarie, et ideo sub illis speciebus non contineri. Sed hoc videtur manifeste falsum, quia nemo est infidelis privative, nisi qui nihil credit, vel omnia ignorat culpabiliter; nam qui fidem Christi habet, licet aliquid non credat propter ignorantiam culpabilem, non est infidelis, ut supra dictum est; at vero iste qui de uno articulo dubitat, aliorum fidem retinet, quantum ad assensum, et voluntatem credendi; ergo non potest dici infidelis privative; et præterea sola privatio assensus circa unum articulum non est sufficiens dispositio ad tollendam totam fidem, nisi intercedat aliqua dispositio contraria certitudini totius fidei, ut jam probavi et declaravi; ergo ut ille sit infidelis, necesse est ut non tantum privative, sed etiam contrarie talis sit; est ergo hæreticus, et consequenter ipsa dubitatio est hæresis, quia hæreticus ab hæresi denominatur, ut sectione sequenti dicam. (Vide supra dicta, disp. 16, sect. 1.)

15. *Ad primum fundamentum in num. 9.* — *Ad secundum ibid.* — Atque ita responsum est ad principale fundamentum contrariæ sententiæ, quia jam declaratum est quomodo vera dubitatio non est sine aliquo errore positivo: non quidem circa articulum de quo dubitatur, quoad veritatem ejus, respectu ejus dicitur hæc dubitatio negativa, sed respectu certitudinis debitæ motivo fidei sufficienter proposito. Et eadem responsio est ad secundum, quia hoc sufficit ut dubitatio non tantum privative, sed etiam contrarie fidei opponatur.

16. *Circa tertium fundamentum in eodem n. 9, sententia Castr., Arag. et Azor.* — *Impugnatur.* — *Vera resolutio dicti argumenti.* — In tertio vero argumento illius opinionis, petitur an opinari de rebus fidei, assensu opinativo illas credendo, ad hæresim pertineat; id enim affirmant Castro, Aragon. et Azor. in locis citatis, quoniam sic opinans dubitat, cum opinio includat formidinem, formido autem quædam dubitatio sit timorem falsitatis inducens; et allegant D. Thom., in 1 part., quæst. 32, art. 4. Verumtamen hoc nimis rigorosum est, et multa indiget declaratione. Nam imprimis D. Thomas, locis citatis solum dicit opinari falsum in materia fidei, esse hæ-

resim. Deinde eadem ratio est de assensu fidei humanæ et opinionis, quia uterque est subjectus formidini; sed credere rem fidei, fide humana, non solum non est hæreticum, verum etiam nec malum est; imo credimus frequenter esse usitatum a fidelibus; ergo nec assensus opinativus per se pravus aut hæreticus est. Denique ille assensus formaliter falsus non est, quia est conformis rei circa quam versatur; ergo ex hac parte non potest esse hæresis; deinde non includit formalem dubitationem circa fidem vel certitudinem ejus, quia formido ex parte subjecti non est de ratione opinionis, sed tantum ex parte formalis objecti, ut constat; ergo neque ex hac parte habet ille assensus contrarietatem cum fide, quæ ad hæresim sufficiat. Quapropter dicendum est duobus modis posse aliquem opinari de rebus fidei: uno modo exclusive, ut sic dicam, quod non fit sine actu reflexo, quo aliquis judicat res illas non esse dignas firmiori assensu, et hic modus hæreticus est, et ita fortasse exponi possunt citari auctores; alio vero modo contingit opinari præcise, ad eum modum quo Aristoteles dixit, *abstrahentium non esse mendacium*; et hoc modo assentitur, qui actu considerans solum motivum humanum, vel rationem probabiliter suadentem veritatem fidei, propter illud motivum pro tunc assentitur, non excludendo, nec de alio cogitando; et sic assentiri opinative in materia fidei, neque est hæresis, neque error, neque per se malum.

17. *Ad secundum argumentum in n. 1.* — Alia argumenta in principio sectionis proposita facilius expediuntur; nam secundum erat de assentiente veritati alicui, ex conscientia erronea, qua existimat contrarium esse definitum ab Ecclesia. De hoc autem jam diximus esse quidem hæreticum, non propter rem creditam, sed propter animum contradicendi Ecclesiæ, in quo necesse est ut includat errorem, quo judicat Ecclesiam posse in suis definitionibus errare. Dubitant vero auctores an talis hæreticus incurrat hæreticorum pœnas, nam Simanc., titulo 31, num. 9, negat; alii vero affirmant, quos refert et sequitur Sancius, dicto lib. 2, cap. 7, cit. n. 30. Dicendum vero est, si consideretur in illo homine exterior fides, seu assertio, ratione illius non posse incurere pœnas, quia assertio non est hæretica vere et in se, quamvis a profitente talis reputetur, sicut qui interficit feram, putans et volens occidere homi-

nem, licet interius peccet, et in affectu sit homicida, non tamen in effectu, et ideo proprium pœnam homicidæ non incurret. Si autem in illo homine consideretur falsa existimatio, quam habet de Ecclesiæ auctoritate, ratione illius est vere hæreticus, ut dixi; tamen quandiu illam mentem exterius non manifestat, pœnas hæreticorum non incurrit; proferendo autem exterius solam propositionem veram, quam falsam putat, non satis illum internum animum exterius manifestat, et ideo id non satis est ut pœnas incurrat; si vero aliis verbis et signis illum animum declaret, tunc pœnas incurrit, quia jam est verus hæreticus exterior.

18. *Ad tertium et quartum, ibid.* — Tertium argumentum erat de illo, qui in morali periculo incidendi in hæresim se constituit, nondum tamen errat. Quartum, de illo qui, cum recte sentiat, alios in errorem inducit. Et de utroque dicendum est, in voluntate quidem committere aliquam culpam hæresis, quatenus est moralis causa ejus, vel indirecte seu virtualiter illam vult, volendo periculum; nihilominus tamen ille simpliciter non est hæreticus, quia hæc denominatio est quasi ab actu immanente, qui in tali homine nondum invenitur; et ideo, absolute loquendo, in tali homine nondum est peccatum hæresis consummatum, et propterea esse potest sine errore, qui jam sit in tali homine, quamvis non sit sine aliquo affectu erroris, ut explicavi.

SECTIO V.

De subjecto capaci hæresis, et quid tandem hæresis et hæreticus sit.

Consequentia doctrinæ. — Explicui conditiones ex parte materiæ, et ex parte actus, ad hæresim necessarias: nunc superest declarandum, an ex parte subjecti, seu personæ peccantis aliæ conditiones ad hæresim necessariæ sint, et inde facile concludemus definitionem hæresis quoad rem ipsam, et consequenter definitum manebit, quid hæreticus sit: tres autem conditiones ex parte subjecti videntur ab auctoribus poni, ut necessariæ ad hæresim, quæ tamen recte consideratæ, et explicate, ad unam revocari possunt, ut n. 13 planum fiet.

1. *Pro prima parte tituli, prima conditio ad subjectum hæresis, ut præhabuerit fidem.* — *Ad prius membrum quid Cajetan. et alii di-*